

CUERA 1981

ANNADA XXVII

6. CUDISCHET

RADIOSCOLA

EDIZIUN DELLA CUMINONZA RADIO ROMONTSCH / ORGAN DELLA CUMISSIUN RADIOSCOLA

Redacziun: *Alfons Maissen*

Emissiun: 269

Stampa Romontscha, Mustér 1981

Paul Hunger
6-5-80

MUSEUM REGIONAL SURSELVA, *Casa Carniec*, Glion
Maletg aquarellau da *Paul Hunger*, cun vesta dal Giesli (2 de matg 1980)

IL MUSEUM REGIONAL SURSELVA: CASA CARNIEC, GLION LA FOPPA

da **Alfons Maissen**, Cuera

Gievgia, igl emprem d'october 1981, dallas 09.05–09.35 h: **Emissiun**

Gliendisgis, ils 5 d'october 1981, dallas 09.05–09.35 h: **Repetiziun**

Il Museum 'Casa Carniec' a Glion la Foppa

Ils 4 de fenadur 1978 ei vegniu fundau a Sagogn in comite d'iniziativa per in niev Museum regional en Surselva. Il comite, presidiaus da cusseglier guvernativ *dr. Donat Cadruvi*, dat en quella emprema sesida l'entschatta concreta ad in'idea che prueva da decennis ell'aria. En ulteriuras conferenzas vegnan normas ed uordens stipulai che duegien promover las lavurs e preparaziuns necessarias per realisar quei project cultural de gronda muntada. Il *Museum regional Surselva* dueigi sespruar de metter en salv ed exponer caussas impurtontas creadas da nies pievel muntagnard els davos tschentanners. Il character dueigi esser quel d'in Museum mistergner e puril cun tut quei che quels dus terms e noziuns cumpeglian: uaffens, indrezs, urdegns, objects de tutta natira fatgs da nos mistergners e duvrai en nossas vischnauncas tochen viaden els davos decennis.

Il comite d'iniziativa ha lu era sclariu bein spert la pusseivladad de fixar il casament ed il liug de dimora adattau per l'exposiziun futura della rimnada messa en moviment. La tscherna croda sin ina casa venala el ravugl dil marcau vegl de Glion, la schinumada CASA CARNIEC, piazzada gest sut l'enconuschenta CASA GRONDA. Ei setracta d'in vegl sez della enconuschenta famiglia *Schmid de Grüneck*, documentada gia el 14. tschentaner per famiglia burgheisa de Glion. Il fundatur della famiglia nobilitada e munida cun in uoppen della siarp, cul predicat 'de Grüneck' (romontsch: Carniec), vegn 1544 en possess de quels dretgs. Sura vesein nus in crap de uoppen della famiglia digl onn 1611 che stat sur ina porta d'entrada della casa. Ils fundaments della casa Carniec ston esser bia pli vegls, havend discuvretg egl intern in maletg fresco che datescha d'enturn ils 1540. Ed ins savess supponer che quei seigi stau l'emprema casa baghegiada directamein dalla famiglia Schmid de Grüneck. L'imposanta *Casa Gronda* stat gest sur la *Casa Carniec*, denton vegnida baghegiada pér 1677. Ella ha probabel fatg svanir in'ala della

veglia casa de famiglia per slargiar la vesta encounter il Rein.

La *Casa Carniec* ei silsuenter – la famiglia Schmid de Grüneck ei morta ora 1738 – ida vi en biars auters mauns e la finala deconstruida pliras gadas e decadida.

In impurtont pass, fatg entras il comite d'iniziativa succeda ils 21 de mars 1979 culla suttascripziun d'in document de fundaziun per il niev Museum. Enaquella vegn era la cumpra dil casament francada. Quella ei succedida, conform al contract avon che igl onn 1980 ei staus alla fin.

Cun quellas acziuns entscheivan las lavurs de restauraziun dil vast casament. Per quei intent ei ina Cumissiun de baghegiar vegnida formada ed era previu in collegi d'architects che han d'haver quitau per la planisaziun e realisaziun dellas renovaziuns edificialas.

Ina cumissiun ordvart impurtonta ei quella che ha surpriu la rimnada dellas finanzas necessarias. Per quella ei de gronda impurtonza la simpatia e la liberalitad davart il pievel sursilvan e grischun, d'uniuns ed instituziuns cantonalas e federalas. Mo ina massiva urvida finanziaria garantisce ina tal vasta e complexa restauraziun dil baghetg, igl acquist d'indrezs moderns per ils spazis d'exposiziun.

In quitau de tut auter character ei quel della rimnada d'objects adattai per il niev museum. Era cheu ei vegniu agiu. Mo igl ei reussiu mo ton sco in fav en in lag. Era cheu ei la beinvulient-scha publica de gronda muntada. Ins vegn a capir che senza ils effects, las caussas necessarias, ils uaffens, ils indrezs, ils products spirtals e mistergners de nos perdavons ein tuts tschels sforzs adumbatten. En quei senn giavischa il suttascet, incumbensaus culla rimnada, de survegnir buns contacts e legreviels patgs cun nies pievel sursilvan. Tuts che san gidar, era mo cun informaziuns u cun ina pintga ni gronda caussa museala.

Cuera, ils 15 de settember 1981

Alfons Maissen

Museum Regional Surselva, Glion

Da Alfons Maissen, Cuera

Ils dus uoppens d'allianza della famiglia de Glion: *Schmid de Carniec*, ein tschentai sur las portas d'ingress della Casa Carniec, edificai baghegiaus avon 1611.

Tgei ei in Museum?

Il plaid 'Museum' vegn duvraus oz da quasi tuts ils lungatgs de quest mund per indicar il baghetg che cuntegn ina collecziun de caussas preziasas dil vargau, artefacts antics, mo era lavurs artisticas, maletgs, sculpturas e nundumbrevilas autras categorias de caussa che pertucan la creaziun humana dils temps vargai e dils temps presents. Il plaid Museum sa era significar ina singula collecziun d'ina specia ni l'autra.

Museum ei ina denominaziun greco-latina e significava avon varga 2000 onns en Grecia in Sanctuari ni Tempel dellas Musas, tenor la getga feglias de Zeus, igl emprem Diu dils Grecs. Ellas protegevan igl art e las scienziass. El temps bizantin vegn Museum duvraus per indicar ina Biblioteca, e bibliotecas eran stretgamein ligiadass cullas scolas filosoficas de quels temps, e perquei vegneva il plaid era duvraus el senn de Scola.

Dapi il 18. tschentaner ei in Museum in baghetg public, che cuntegn collecziuns, uordens

fetg prezias, scaffs pli baul e tras tuts ils temps dal spért e maun human. In museum ded oz survescha alla rimnada, alla conservaziun, alla perscrutaziun e restauraziun ded objects culturals. Mo oravontut dueigi in museum survir alla plascheivla, clar disponida *presentaziun* dils fatgs rimnai. Il spért che schai en bunas prestaziuns de nos perdavons san scaffir necessaris e fetg interessants contacts cul temps enten il qual nus vivin oz en tutta furtina. Seriusa lavur de museum pretenda documentaziun, quei vul dir che tut il rimnau dueigi vegnir registrau, fotografau e surtratgs cul gest num. Sche il luvrer en quella vegna dil Segner ei fetg capavels e versaus sa el era descriver igl uaffen e metter el en sia vera funcziun. Quei ei denton buca adina pusseivel, era buca culla megliera veglia, demai che caussas ed uaffens dapi onns ed annorums senza diever, piardan il contact cun nos tschurivals.

En quei mument ston ins saver segidar. Quei va cun rimnar ed ordinar cudischs informativs, cudischs de mistergners, sur il puresser, sur il traffic e tshiens auters. En bibliotecas della California eis ei buca daditg stau pusseivel a nus de fotocopiar interessants cudischs d'uaffens e de metodas de lavur, ch'ils americans ded ussa, tuts vegni avon tshiens onns ord l'Europa han reconstruiu, amplificau ed adaptau a lur nova patria. Els vevan priu cun els lur savida purila, quella dils umens d'uaul, de mistergners, cunzun de lennaris e scrinaris, priu cun els enqual uaffens. Era ils *fravis ners*, nos fravis de fier, ein stai de gronda impurtonza per baghegiar ed ereger ina nova e gagliarda patria vi sur mar. Igl Engles numna il fravi de fier *Blacksmith* per differenziar el da quels d'irom, d'argien e d'aur. Ils pioniers vi el niev continent han saviu far stedi diever dellas enconuschientschas ord la veglia patria, purtau leu la cultura mistergnera, purila, exercitau ils mistregns ils pli divers, schizun augmentau quels, enrihiu uaffens ed indrezs, e cun lur spért allert inventau vinavon sin fundament de savida europeica. Nus lessen indicar mo in detagl sco exempel. Per vegnir vinavon el runcar la tiara da immens uauls serraì, han ils Americans stuiu inventar uaffens pli curaschus, d'enormas dimensiuns per il transport de blocca. La resgia d'uaul ei daventada, considerond las plantas de gigantica grossezia 4 m liunga, ils berts cun rodas de 4 m altezia. Cun interess vein nus legiu en in cudisch american ch'il *roclabuo-ras* (Kehrhaken) seigi in'invenziun americana, silsuenter surprida cun tschaffen e profit da nos umens d'uaul e de resgerias (Sägewerke) ell'Europa. Cargaus cun 30 cudischs sur il mistregn essan nus arrivai a casa, vesend il basegns d'ina biblioteca scientifica per in Museum.

Ina *resgiutta de spadas*. Barcuns entirs de lenn, portas nuegl che drovan spadas de lenn, trasversalas per tener ensem las differentas aissas. Quella resgia duvrava ins per funsar, per resgiar viaden ils tagls che tschaffavan la spada construïda en fuorma de cua-schualma. Ins vesa la struba de lenn de distschentament.

Ina *splauna ni cunti de cudetschas*. Il canistrer tegn quel sil scapulier de schurmetg mess sil schanugl dretg e trai suto, laschond pegliar il tagliom veseivel las cudetschas. Dalla ruosna sezuolan neuado las stia-las. Cunti e splauna de fuorma speciala.

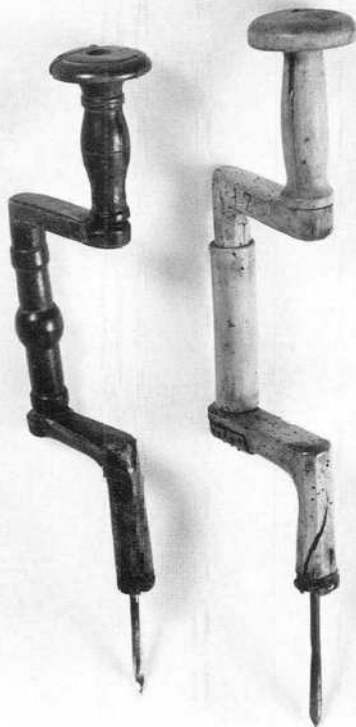
Ina part dil marcau vegl de Glion culla *Casa Gronda*, dretg, e la *Casa Carniec*, seniestester, il niev Museum Regional a Glion.

Savens retscheivan ins objects museals en in stan e stadi fetg critic. Ins anfla denton la caussa per necessaria per la completaziun d'ina seria. Era san tals objects esser rars ed interessants per la collecziun. Ei maunca tscheu e leu, forsia ina curegia, ina clavella, in stabet, ina zenzla, uaffens de lenn miez magliai da mulauns, fier ruinau, il battagl d'in stgalin urschiaus, ina segir senza moni, in cudisch senza feglia, ina mobilia senza funs e truchets. Ei drova in bionton savida, pazienza e curascha per metter tut en uorden. Da rutina e versai enconuschiders della materia enderschin nus adina puspei ch'il regulament ed il manteniment dils objects caschunan savens de pli quitaus e cuosts che tut tschellas lavurs.

Ei secapescha che in pign museum regional ni d'in vitg sa buca mantener in grond diember

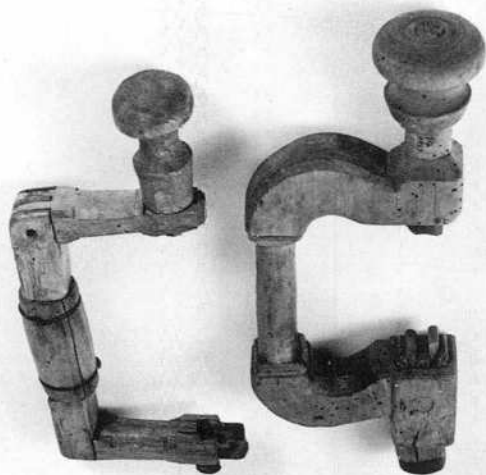
d'emploiai ufficials. Quei sa in museum cantonal, ils gronds instituts d'impurtonts marcaus selubi. En nies cass drova ei ina gronda bunaveglia da tuttas varts. E tonaton, per garantir il success d'ina tala interpresa drova ei glieud scolada, permanenta, che surpren responsabladads. Quei stuessen era las autoritads cantonalas e federalas saver.

In grond agid per in museum ei la fotografia, ils films de vegls mistregns, era dias e pindellas de veglias instituziuns, ded usits, de fuormas e metodos de lavur. Cun quels agids sa in museum era survir de canorta de contacts e discussiuns. In museum vul far clar ch'ei detti negin presens e futur senza il vargau, mo era ch'il presens sulets seigi vivs e stgis d'entelgir il vargau che nutrescha igl avegnir.

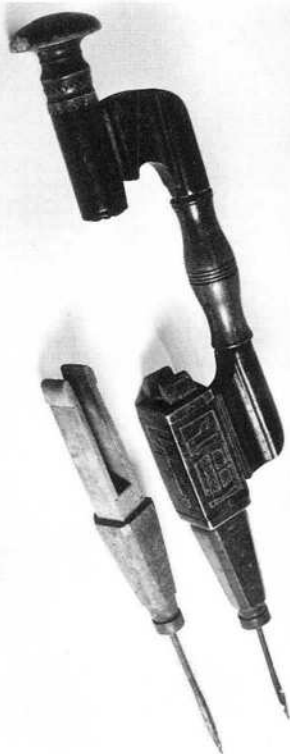

Duas autras fuormas de *tanvialas stuornas* de lenn, cullas tanvialas de snecca.

Diversas autras fuormas de *tanvialas stuornas*, defectas, mo tuttina d'appreziar en lur fuormas ed execu-ziuns. Cheu vesan ins la lavur ch'ei drova per reparar, infermir ed amplificar. (sut seniester)

Tanviala stuorna en lenn cun tgau-tradel de scumiar.

La buna informaziun drova vivas relaziuns, in spèrt viv per il bi scopo d'in museum. Pia contacts denter ils museums d'ina regiun, contacts denter ils menaders e la scienza. Era en quels graus ei gest ussa bia lavur en preparaziun.

In patratg murtira mintga rimnader ded anti-quitads per in museum. El vesa buca bugen sche rauba schi preziusa va cun la hermeria dalla tiara giuado. Quei ei ina depauperaziun enorma de nossa cuntrada. Gest ils jasters, che nus duvrein scoi para per sescumpentar, apprezzieschan de pli che nus nossa cultura veseivla. Ei stuess vegnir schi lunsch che nossa populaziun preferess de surdar en emprema lingia bunas caussas instructivas al museum che giavischa quei en tutta ardur. Quella midada de spèrt ei gia sin rucca, mo il fil lundero sin fleivlas teilas.

Igl ei interessant de perseguitar tras tschenta-ners conta rauba ch'ei vegnida rimnada e migliaccada en tut l'Europa, antiquitads religiusas, profanas, e quei cunzun dad imperaturs, retgs, conts, ducas, mecens, autoritads ecclesiasticas etc. Cun tals scazis levon ils glorijs rimnaders buca mo conservar veglias regurdientschas, mo-bein era demonstrar lur pussonza, lur gloria.

Nus savein d'in duca, de Carli il temerari, ch'ei semess alla testa d'in armada encunter ils Svizzers cun arcuns d'immensas riezias. Cun quei vuleva el sutastrihar sia posiziun de victur gia ordavon. Era in Napoleon, el novissim temps d'aunc pli dubius regenters, che ha sequestrau e transportau gronds beins culturals naven dallas tiaras conquistadas en museums de sias residenzas.

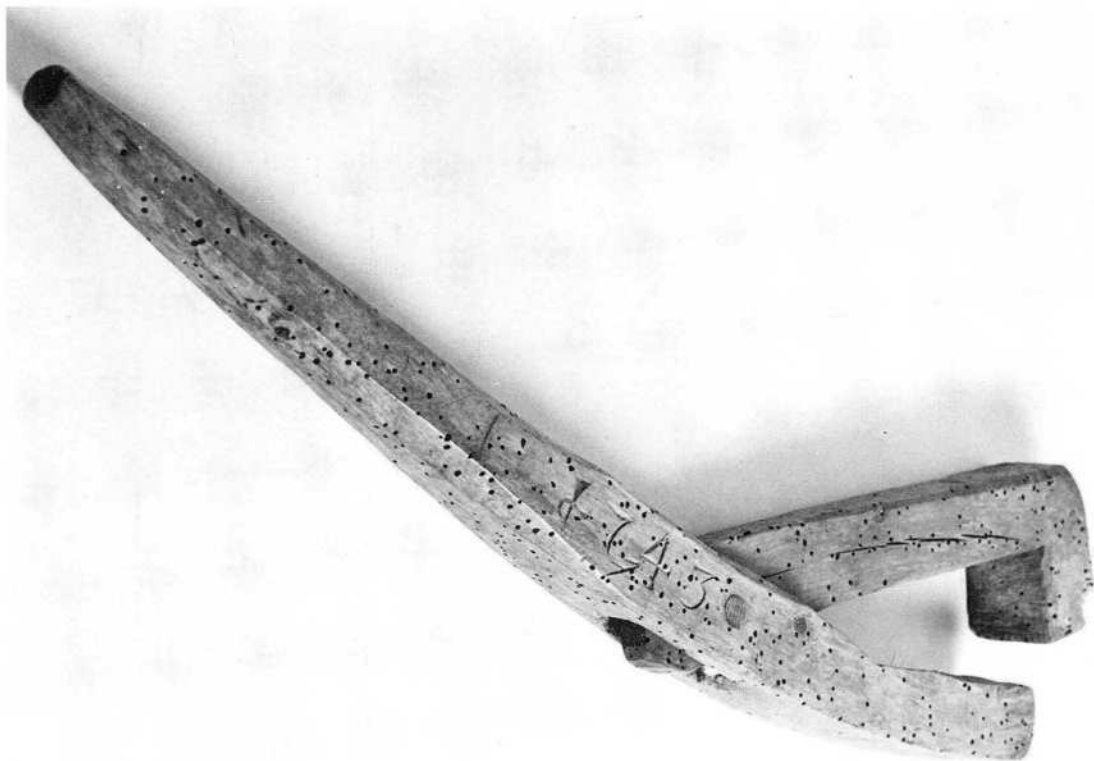
Nus lein denton buca semiserar cun ils museums de gronds marcaus mundials sco Paris, Berlin, Leningrad, Moscau, Vienna, Minca, Washington e tons auters. Nus lein restar mudests, mo tuttina empruar cun tutta energia de conservar per nos vegnentsuenter ina biala ed interessanta memoria della lavur, dil patertgar de nos perdavons. Igl ei interessant de vesar en quels gronds museums marcauils partiziun che savessen survir d'exempel per nossas pli restrenschidas pusseivladads. Mo en plirs secturs savein nus, sche nus lein, tarlischar. Quei drova sforz era davart ils responsabels en vischnauncas, el cantun ella confederaziun. In scazi de tala maniera ei in enrihament effectiv, material, mo surtut spirtal de nossa tiara. Ed ins savess imaginar che presidents de vischnaunca, spirituals, scolasts, cussegliers, intellectuals savessen esser de pli grond agid che tochen dacheu. Ins savess

In resgiut de resgiar fier. Ins fetschi stem digl artg en in toc lenn dir. Ils mulauns havevan gia taccau lur preda.

Dus *firliforlis*, ch'ins duvrava de cuntchar vischala de tiaracotga etc. In de quels ha la roda de catsch (de schueun) de fier, l'autra de dir lenn fignicler. Las astas vegnan movidas anavon ed anavos culs zugls corda vid astga e traversals, ina ga ina cadeina, epi ina corda. Ils tradels ein buca ils originals.

La schinumnada 'cogna' de vischlers (Reifzange) digl onn 1743. Ella survescha de trer si il tscherchel sut. Era sur de quei uaffen savess ins scriver in'entira historia.

era s'imaginar che in e scadin dils deputaus mettessen in gi ad jamna sin tgau la biala capiala culturala de firaus e sespluntassen en massa ellas combras per agid moral e finanzia. Ils umens guvernativs acceptassen segiramein la voluntad dils representants directs dil pievel.

Igl ei bien de punctuar aunc ina gada la imensa premura che autras tiaras attribueschan a collecziuns sco sura allegadas. Nus anflein tochen vi sur mar collecziuns admirablas d'uaffens de tutta natira, indrezs purils, indrezs mistergners, uorden duvrau el puresser, en cuschina, giun tschaler, vischala de lenn, ded irom, vehichels de tutta specia per differentas modas de traffic, rodas de filar, crocs antics, fuorns ed uorden de far paun, talèrs, entiras resgias mecanicas traiectadas cun aua, mulins, roders, vischlers, fravis. Sche grondas naziuns tegnan car lur vargau, astgein nus segiramein era far ton, nus che perdein cun mintga caussa era in bi ed interessant plaid romontsch e dil dialect svizzer tudestg.

Ins sa rimnar dil tut. Ei vegn getg che quei ch'ina persuna rimni seigi il portret d'ella sezza.

Quel che rimna marcas ei in auter che quel che rimna muneidas, crappa cristallina, gregls u tschittas. In museum sto denton patertgar per tuts e rimnar tut las uisas ch'ein pusseivlas. Gidonters sco sura indicai, fanatisai ein de gronda muntada.

Era ils commembers della fundaziun MRS che han fatg lur patratgs arisguard la rimnada, tgei che seigi dau e buca dau. Denton, pér la lavur respectiva, che va sil viv della caussa, vegn a dar audienza ultimativa a quels che han de disponer dil spazi a disposiziun. La definiziun dil material ch'ins vul francar per tut avegnir ei fatga. Igl ei in act de voluntad sco che las premissas ein dadas. Per anflar e rimnar caussas de vegls mistregns ston ins anflar dèls che s'identificheschon cun las caussas e che ein prompts de surdar quellas al museum. Quella gliud ei sensibla e sto vegnir capida, pertgei en ses objects ha el mess viaden sia entira olma. E quella tempra capeschon ils auters buca schi tgunsch. Pér il cumplet material, ver e reconstruius en perfetga exposiziun ed explicaziun sa surprender ed incantar il visitatur. Perquei ei igl ordinatur, il rasader ed ordinader

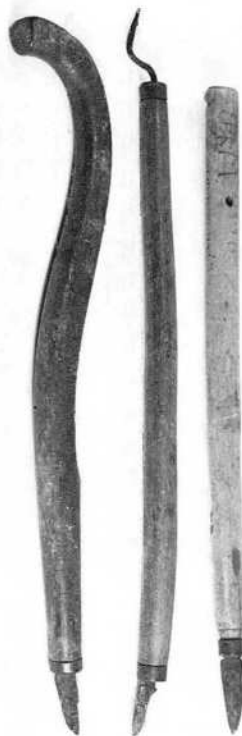
dils objects in um de certa impurtonza. El sa mo disponer, ponderar, el sa dar novs connexs, scaffir in plascheivel mirar, savens era senza il ver connex. Co san ins tschentiar ensemen enzatgei, sch'ins capescha buc la vera funcziun.

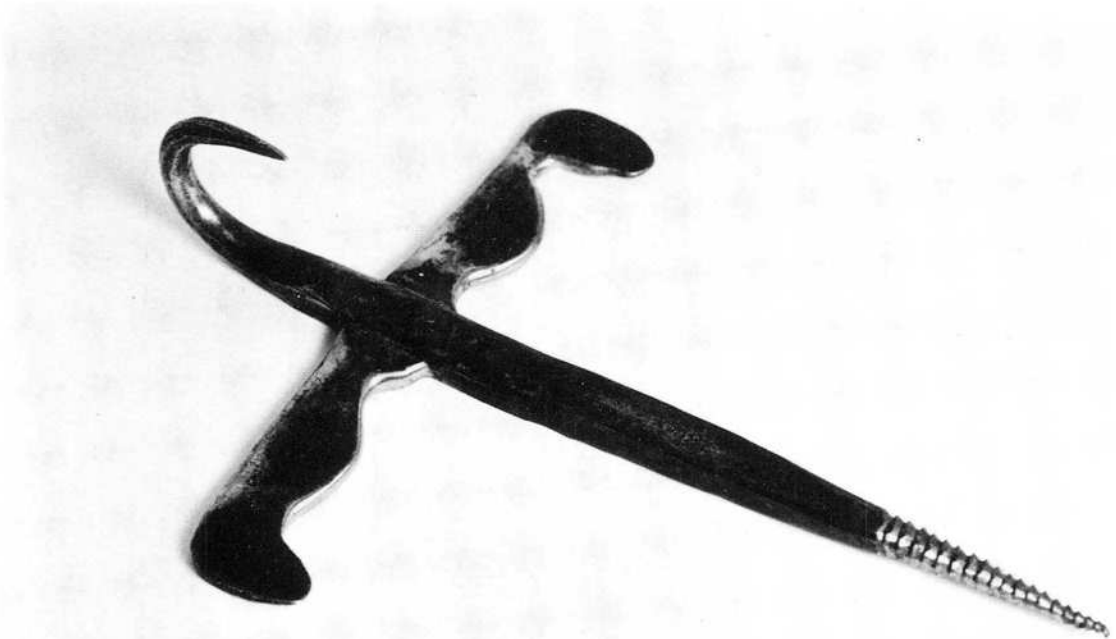
In Museum sa era haver intents practics. Reunidas, sesidas che sefatschentan cul pur e sia veta ded oz. Dal vegl vegn oz pli e pli empriu enzatgei. Ils mistregns vegls han oz gronda tila. Era en quei grau less il museum a Glion contribuir. Metter en moviment antics indrezs, veglias maschinas, luvratoris entirs, in mulin, ina resgia, la fravgia de crocs a Schnaus etc. Tut quei drova daners e bia lavur gratuita. Tgi gida? Dei sua-tientscha.

Treis differentes *cuntials de cavrinas*, per tagliar ora las cavrinas giudem las dubas; leu entran ils funs dil vischi.

In *tschariesch* d'in soli rudi guilas fier. Ei dat era dubels e treidubels *tscharieschs*.

Il renomau e falliu *fumegl dil baun de splanar*. Era sur de siu diever e secuntener dat ei ina biala historia. Quei fumegl ei fetg encuretgs, mo mai d'anflar! (sut dretg)

Il crutsch de terscher. El vegn strubegiaus en in post de blic sidretg, en ina preit, u schizun en pumera. Vid quei crutsch vegn la ragisch-curom culs tschun cantuns, tagliai ord il tgir, fermada per tractar las curegias e far tarschola tochen che la tretscha ei finida.

Il crutsch de terschar (28 × 19 cm)

In tut agen pategl quei *Crutsch de terscher ni de terschar*. Cun siu péz de struba, culla fuorma de crusch fa el endamen la structura dil *tradel de cucluns* alla pagina 13. Cheu ei denton tut fravegiau en in toc, nuot sa ir a piarder auter che igl entir, ed entirs dat ei paucs pli. Il crutsch vegn strubegiaus ell'altezia della bratscha horizontalmein en ina preit, piest ni pumer, demai che la

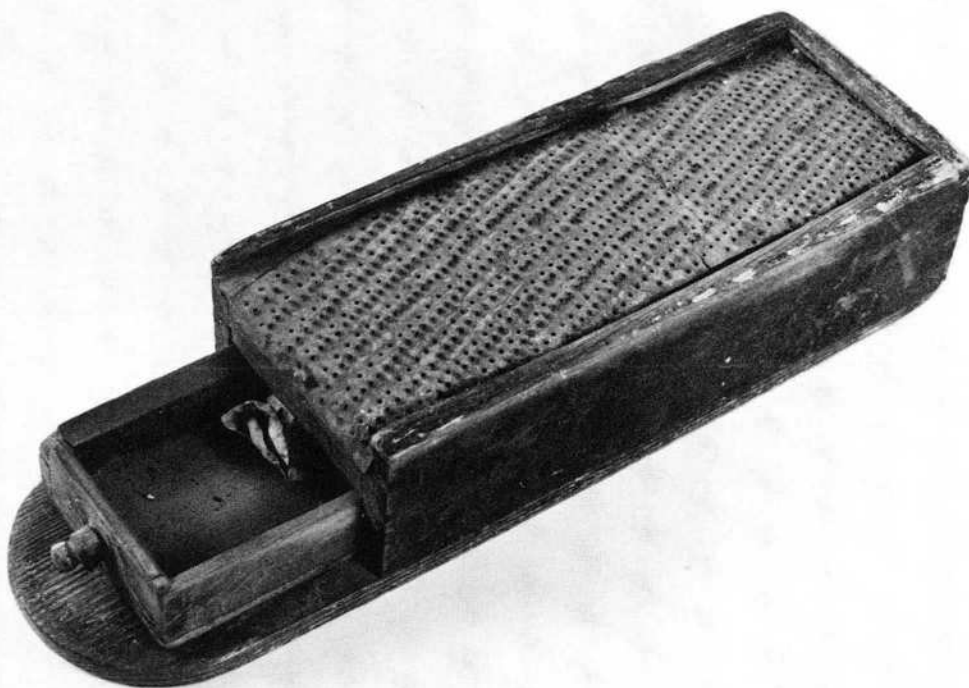
bratscha, pugins e mauns che han cheu de luvrar e barhar. El péz git de crutsch vegn la ragisch-tgir cun las tschun curegias penderlontas fermaus. Sper duas autras operaziuns de scantunar e schubergiar las curegias, surveschan las quarter foppas el fier transversal per strer e formar las curegias avon che terschar ni far terschola. Vid quei bratsch de metal, bravamein isaus, vesan ins la lavur fatga tras decennis.

La gartirola de truchet per sgartar caschiel
(45×14×9 cm)

In chistet cun truchet de remarcabla construcziun. Il chistet, sco era il truchet ein ferm encrenai els cantuns cun empunidas de cua-schualma. Il truchet de 30 cm lunghezia retscheiva da surengiu, tras il fier de ruosnas, il caschiel sgartau. Interessants ei il fier-gartirola, fatgs da dus tocs stuors, forse vanzai da tetgs u canals de stuors. Igl ei quella gada buc in plat-faultsch sco quei ch'ins vesa savens per gartirolas. Ins vesa l'empunadira dellas duas buccadas, mo las ra-

glas de ruosnas salvan tras lur direcziun. Las ruosnas ein fatgas avon che surtrer, e quei sin ina massa cun ruosna sesurvend d'ina quota ni rebattider e marti. Ina retscha ei furada tras dad ina vart, l'autra da tschella, pertgei mo mintga altra retscha ei alzada ed ha tagliom rebattiu che lavura. Igl inventader ha fatg bein de metter las retschas alla schrega, drizzament che dat tut auter miers. Ei setracta forse d'in unic exemplar de quella maniera, ed ins sto esser instruius per enconuscher siu diever. Quei chistet ei vegnius surdaus ensemen cun pliras autras interessantas caussas da scolast *Lucas Willi* a Riein.

Ina tut atgna gartirola de varga tschien onns veglia. Il caschiel sgartau deva bufatg giu el truchet e nuot che mava sperasgiu. Ella deriva da Riein e vala per in'invenziun de mistergners purils.

In interessant uaffen en singulara perspectiva

La forza creativa dil carstgaun tras ils temps de nossas èras ed epocas semanifesta factica-mein els muments momentans d'acziun immediata. Il resultat ein products, producciuns personalas, denton acts semplunai en zugls de forzas da tuttas varts, tras generaziun, revoluziuns pascheivlas, negativas, che vegnan latentas ed effectivas, era in spieghel de lavur contemplativ, ruasseivel che sesviluppescha en tutta calma ed en gronda surfatscha, universalmein.

Igl ei buc igl intent d'entrar cheu en svilups de gronds arts, de picturs, sculpturs, mobein de contemplar il sempel maletg sura plazzaus. Per tgi ch'enconuscha igl uaffen che nus descrivin sut empau pli da rudien, survegn el tgierp ed olma, in'unitad remarcabla, de fuorma simplissima, combinaziun de lenn e fier. Ins vesa dalla fuorma dil mantener ch'igl uaffen ha la funcziun d'esser menaus, da seniester a dretg. En principi in tradel, cun in cunti!

Lenn e fier ein ils materials, manischeivels en pliras e diversas temperaturas e stadis de seccatura endirida! Il lenn dat al maun la pusseivladad de menar, il fier, en quater tocs, ha duas funcziuns, il péz prolungiu de tradel, miez struba, plitost sibla, presuma funcziun de tegn centralistic, che pretenda preforaziun de tanviala. Il fier travers, horizontal, transmessibels e fermabels cun dus cugns advers, ha, menaus engiuvians in tagliom de pala. Pia tradel ni nezza de tagl centrifugal? En tuttacass stat quei tagliom el center, luvrond en menadira excentricamein.

Ei quei in legn per nos scholars, per ils carschi, per ils perderts? Avon in onn vein nus fatg ina emprova cun in auter uaffen, il 'petg de cavar ragischs d'ansauna', e manegiau ch'ins savessi riscar de metter pag 10 000.— frs. per quel che legni la funcziun ed il diever, il num. Pér pli tard han enzacons dau is. Cun in auter uaffen, il 'giavel' (numnaus cavamugrins) savess ins proceder en medema moda. Igl ei mo per demonstrar che il temps fa emblidar plaids ed objects, sch'els vegnan buca pli duvrai. E nus carstgauns, sche nus seduvrein buc el bien ed en mesira, con spert ei tut emblidau? Igl ei era buc in giug per far star mal enzatgi. Il scribent de questas enconuscha sez memia nuot de tut quei che vegn a mauns, per esser garmadis.

Igl uaffen reproducus vi dretg ei buca ded oz, quei demuossa gia igl entagl dellas cefras 1694. In um dil lenn sto haver fatg quell'opra el niebel e lonzi material, engraviau las cefras cun adatg, gust ed art. El enconuscheva siu mistregn, e siu

cunti tagliava bein. Ei drova mo quater cefras per dar il bul de qualitat, d'antiquitat. Quellas cefras ein vegnidas fatgas senza gronds intents dal temps dell'emprema ediziun della «Consolaziun dell'olma devoziusa», stampada 1690 a Nossadunna della Glisch da habils mauns ed indrezs claustrals; leu in sempel mistergner, cheu in um scolau. Il pader ha dau siu num, il sempel mistergner ei curdaus da tutta memoria. Il sacerdot ha giu sogns intents, il sempel mistergner empuau de dar cuntegn real, d'attribuir cun sia carezia de pli che quei che duvrava. A siu uaffen lev'el dar veta pli liunga, dar perdetga de sia lavur per la lavur, de siu patertgar. E pilver, 300 onns han lenn e fier, materias che setaglian senza senn e fermonza, resistiu, per schabetg buca i a smerscha.

Igl entagliader, bein in vischler d'in encarden montan, ha stuiu engaschar siu cumpogn, il fravi dil vitg, per realisar siu uaffen. El ha martellau il fier e dau fuorma alla ferradira, enferrau il mantener. L'asta de fier stueva vegnir construida ferm fermada viaden el mantener. Ins observa las rebattidas de fermaziun. L'asta sefa en siu miez quadrella, daventa pli consistente e sia fin sefutra anavos en ina conicitad de struba. Il toc quadrel de miez ei impurtonts. El s'embuortga cun novas forzas d'aigra, ei perfuraus d'ina ruosna rectangulara enten la quala in tagliom de pala urschiaus a bass, vegn tenius alla lunghezia periferiala tenor basegns mistergners, encugnaus da cugnets che secatschan in encunter l'auter.

Igl uaffen ein universals. Avon enzacontas jamnas vein nus viu el exponius en museums mistergners della California, era a Washington, maletgs clar e bein en cudischs de mistregn schi interessants della Tiaratudestga, avon enzacons onns en Jugoslavia, ell'Italia, sin tabellas de survesta en Frontscha. Igl uaffen ei enconuschents dapi il temps miez, adina puspei construius a medema moda, adina duvraus dal medem mistergner, perfetgs en siu esser sc'ina violina che ha contonschiu siu pensum de fuorma final. Quei uaffen ei universals partenent la derasaziun, specials en mauns specialisai, gie specifics per in soli sulet mistergner, auncallura da dubla frastgaziun e natira mistergnera, duvraus a siu temps en ault survetsch dil vin, en siu dubel esser dil latg e siu tractament, e quei sur tuts continents, era el Grischnun, ella Surselva, ellas Ferreras, il davos bein aunc avon 50 onns en nossa tiara.

La *cuclunera* ni *clucanera*, fatga igl onn 1694. Uaffen descrets en tutta fuorma cheu dasperas. El vegn era numnaus il *tradel de cucluns* etc. El sa mo vegnir duvraus dal *vischler* e dal *chiefer* (igl emprem fa vischala de latg etc., il secund bubrenta sias buots cul deletgeivel vin vuclin. Sper la spina stuev'ei era cheu dar *cucluns* ellas buots aultas sco tegias (24×9 cm). (il secund cugn descrets maunca sin quei maletg)

Nus lein buca schar star en marveglias pli ditg. Igl ei il *tradel de cucluns*, numnaus el liug dal qual quei exemplar deriva: *clucanera*, per tudestg: *Spundbohrer*. 'Clucanera' dess en lungatg sursilvan *cuclunera* (cuclun + aria), cuminamein numnaus: *tradel de cucluns*, che surve-scha de tagliar ora en panaglias, butschins e

buots las ruosnas cuclun, en bigneras las ureglias dellas dubas d'ureglia dallas varts. Nus vein priu cheu igl exemplar marcaus cun sia vegliadetgna e de biala fuorma entira, surdaus a nus avon 50 onns dad in venerabel vischler de Calantgil (Ferrera), supplicond persuerter in pèr caultschas carpun ed ina spleuna fina de filar.

Vesta della fatschada sura della *Casa Carniec*, cun ses dus portals. Survart vesan ins la cantunada ercrada della *Casa Gronda*.

Clavau cun nuegl appartenents alla *Casa Carniec*. Sura l'aulta tuor medievals de «Brinegg».

Legenda dil maletg de davos-cuviarta, p. 16

La *Casa Carniec* a Glion, sez dil niev Museum Regional Surselva, malegiaus aquarel da *Paul Hunger*, ils 11 de matg 1980, cun vesta neu dal vest. Ins vesa bein la part annexa cun sut la cuschina e sura ina stanza de trettetg. Hunger ha ina speciala predilecziun per ina fina e discreta coluraziun.

In bi e caracteristic *lurvatori* zanua en Surselva cun *baun de splanar* el center ed il *scrinari* che lavura culla *biela* vid in tut agen scanatsch. Il maletg representa l'emprema scena egl'emprem capetel dellas *Storgias de Pinocchio*, in cudisch che compara en cuort en ina secunda ediziun ella *Casa editura Desertina* a Mustér.

Paul Hinder
10/10/1980